

XVI. YÜZYILIN SONU VE XVII. YÜZYILIN BAŞLARINDA BOLU'DA SOSYAL HAYAT

Rafet METİN

Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, rafet_metin71@hotmail.com

ÖZET: Bir bölgenin sosyal ve ekonomik durumunun ortaya çıkarılmasında şer'îye sicillerinde yer alan tereke kayıtları araştırmacılara büyük ölçüde kolaylık sağlamaktadır. Bu kayıtlarda ölen bir kimsenin geride bıraktığı her türlü menkul (nakit para, altın ve gümüş vs.)ve gayr-ı menkul (ev,dükkân,han,hamam,arsa,tarla çiftlik vs.) eşyanın yanı sıra vereselerin tek tek isimlerinin belirtilmesi dönemin nüfus yapısı (Müslim ve gayr-ı müslim) ve sayısı konusunda da önemli ip uçlarıvermektedir. Tereke defterleri esas alınarak yapılan bu çalışmada; anılan döneme ait Bolu'da bulunan evler ve özellikleri ile evlerde kullanılan eşyalar, aile hayatı (eş sayıları, çocuk sayıları, mehir durumları),sosyal hayatın vazgeçilmez unsuru olan kitaplar ile yörede kullanılan isimler ve lakaplar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bolu,sosyal hayat,tereke kayıtları.

SOCIAL LIFE IN BOLU DURING THE LATE XVI. AND EARLY XVII. CENTURIES

ABSTRACT: The terekeminuteslocated in Şeri'yyerecordsets provides there searchers with a point of view towards the economicaland social structure of a region or location. The details in these recordsets were included not only all possessings (movable and immovable properties) of the passed away one but also the personal profiles of the inheritor swhich should be considered as a vital point to envisage the populational structure (Muslims and non-Muslim)of the period. This study aims to portray the family life (number of the spouse sandkids, stipulations), equip mental and civil features of the houses, books as the vital objects of the social life, name sandnick names used in Bolu neighbourhood during the mentioned periods bye laborating on the inheritance recordsets.

Keywords: Inheritance recordsets, Bolu, social life

I. GİRİŞ

İncelediğimiz dönemde Bolu'daki sosyal hayatın iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için müracaat edilen kaynakların başında şer'îyye sicilleri gelmektedir. Özellikle anılan siciller içerisindeki tereke kayıtları günlük hayatın ortaya konulmasında vazgeçilmez kaynak olarak görülmektedir. Çünkü bu kayıtlar incelendiğinde hem şehirliilerin hemde köylülerin oturdukları evler ve bu evlerin kaç katlı olduğu ve kaç odadan ibaret olduğunu belirlemek mümkün olduğu gibi; bir evde kaç ailenin oturduğu ve bir ailenin kaç kişiden oluştuğuyolundaki bilgilere de ulaşılabilir. Yine eş ve çocuk sayıları, ailelerin maddi durumları,çocuklarına verdikleri isimler ve kullandıkları lakaplarla birlikte giyim-kuşam ve evlerde kullanılan eşyalarda anılan kayıtlarda yer almaktadır.

II.BOLU'DA EVLER VE EVLERDE KULLANILAN EŞYALAR

Bolu'daki evlerle ilgili bilgiler ya tereke kayıtlarından ya da mülk alım ve satım ile ilgili belgelerden elde edilmektedir. Bu çalışma daha çok tereke kayıtlarından elde edilenbilgiler vasıtasıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kayıtlarda yer alan bilgiler ışığında, evin bulunduğu yer, tek veya iki katlı olması az veya çok oda bulunması gibi unsurlar ev sahibinin maddi durumu hakkında bir değerlendirme yapmaya imkan tanımaktadır¹.

¹ Karaçayır mahallesinde sakin iken vefat eden Mehmed bin Şaban'ın tereke kaydında Mahalle-i mezburda bulunan üç bab fevkani oda bir ahır bir samanhanenin toplam 200 kuruş değerinde olduğu kaydedilmiştir.Bu

Bolu'daki evler genel olarak tek katlı olmakla birlikte şayet büyük baş ya da küçükbaş hayvanlar varsa ona göre ahır ve samanlık gibi binalara da rastlamak mümkün olabilmektedir². Coğrafya ve iklimin ev yapımındaki etkisi oldukça önemlidir. Özellikle satış sözleşmelerinde ve tereke kayıtlarında tahtani ve fevkani beyt,dam gibi yapılar oldukça fazla zikredilmektedir³. Bolu'nun coğrafi konum olarak ormanlık bir bölgede bulunması anılan yapı çeşitlerini zorunlu kılmaktadır.

Tereke kayıtlarının incelenmesinden, yağışlı ve soğuk iklim kuşağında yer almasından dolayı Bolu'daki evlerde kullanılan yalıtım malzemesini çıkarmak mümkün olabilmektedir.Yalıtım malzemesi olarak çoğunlukla hasır serildiği; yerde oturmak için minder ve yaslanmak içinde yastıklardan istifade edildiği anlaşılmaktadır⁴. Evlerde mutfak ayrı bir bölüm değil bu gün köylerimizdeki evlerde olduğu gibi oturma odası olarak kullanılan odanın tam karşısında duvar içerisine at nalı şeklinde oyulmuş bir ocak bulunmakta idi. Bu ocağın içinde ve hemen yanında tereke kayıtlarında oldukça sık tesadüf ettiğimiz sac ayağı, maşa ve ocak demiri bulunuyordu⁵. Ocağın üst kısmı oda içine doğru girintili olduğu için buraya şamdan, fanus,fener, mum gibi aydınlatma araçları konulmakta idi⁶. Ocağın hemen yan tarafında yer alan ve terek olarak adlandırılan dolapta ise tencere,tas, kahve ibriği, kahve fincanı

tereke sahibinin toplam tereke miktarı ise 4434 kuruştur. Bkz.BoluŞer'iyye Sicili (Bundan böyle BŞŞ şeklinde zikredilecektir.) BŞŞ, 846/s. 14-b, 14 Safer sene 1130.Bir başka kayıta ise, Hızır Şeyhler karyesinde sakin iken vefat eden Halil bin Ali'nin tereke kaydında bir babahtani evin 12 kuruş olduğu kayıtlıdır. Adı geçen sahsın tereke toplamı ise 118 kuruştur. Bkz. BŞŞ, 846/s. 3-b, Gurre-i Recebsene1129.

² Ağca Kavak karyesinde sakin iken vefat eden Hasan bin Süleyman'ntereke kaydında 8 kuruş değerinde bir menzilin yanında zirai hayatın vazgeçilmez binaları olan ve o dönemde hemen hemen her köyde tesadüf ettiğimiz bir anbar, samanhan ve birde araba kayıtlıdır.Bkz.BŞŞ,844/s. 4-b, 2 Zilka'de sene 1116Yine bir başka tereke kaydında Kara köy adı verilen karyede sakin iken vefat eden es-SeyyidMehmed Bey ibn es-SeyyidAhmed Bey'in terekesinde 420 kuruş bedelli 5 adet ev, anbar, ahur ve samanhan kayıtlıdır. Bkz. BŞŞ, 844/s. 11-a, 15 Muharrem sene 1117.

³ Aslen Bolu Dodurga karyesinden olup İstanbul Bayezid camii yakınında sakin iken vefat eden Kırıcızade olarak bilinen Mustafa Ağa bin Mehmed Ağa'nın terekesinde 500 kuruş değerinde fevkani ve tahtani evlerleanbar,ahur ve samanhanekayıtlıdır.Bkz. BŞŞ,843/s.11-a, 17 Zilkade sene 1114.

⁴ Karacayır mahallesinde sakin iken vefat eden Mehmed bin İsmail'in terekesinde 1 kuruş değerinde Mısır hasırı kayıtlıdır. Bkz. BŞŞ, 846/s.7-b, 21 Zilk'ade sene 1129.AyrıcaSemerkand mahallesinde sakin iken vefat eden el-Hac Ahmed bin el-Hac Ömer'in tereke kaydında iki adet mısır hasırı ile birlikte iki adet minder, çit yasdık kayıtlıdır. Bkz. BŞŞ, 842/s.52-a, 12 Şaban sene 1113. Bir başka kayıta ise, Semerkand mahallesinde sakin iken vefat eden Mustafa Çelebi bin Hüseyin'in tereke kaydında üç adedyasdık, bir çift cedidyasdık, bir aded yan minder, iki adet minder kayıtlıdır. Bkz. BŞŞ, 845/s. 57-b8, Cemaziyel Ahir sene 1121.

⁵ Karacayır mahallesinde sakin iken vefat eden Berber ustası Ahmedbin Ömer'in terekesinde üç adedsac ayağı, bir adet maşa, bir çift ocak demiri kayıtlıdır. Bkz. BŞŞ, 845/s.47-b, 25 Şevval sene 1121. Bu kayıta olduğu gibi tereke kayıtlarında hemen her evde bu ev aletlerinden bulmak mümkündür.

⁶ Karacayır mahallesinde sakin iken vefat eden el-Hac İbrahim bin Mustafa'nın tereke kaydında bir adedfener, iki adet şamdan ve bir adet çerağmankayıtlıdır.Bkz.BŞŞ, 844/s.17-b, 2 Şaban sene 1117.

gibi mutfak eşyaları yer almakta idi⁷. Ayrıca odanın kokusunu değiştirmek ve güzel koku yaymak için buhurdan ile gülsuyu şişesi olarak kullanılan gülabdan da oturma odasında yer alan eşyalardandı⁸.

Oturma odasında yere kilim, kebe, kalıçe,keçe, halı gibi sergiler serilmekte; bunlar çoğu zaman dokundukları yerin adı ile anılmakta idi⁹. Yine tereke kayıtlarından edindiğimiz bilgiler doğrultusunda evde abdest almak için gerekli eşyalara da tesadüf edilmiştir.Abdest alırken, makrama, abdest ibriği, leğen ve peşkir adı verilen havlu kullanılmakta, imal edildiği yerin adı ile anılan seccade üzerinde de namaz kılınmakta idi¹⁰. Yatak odasında ise, yine tespit ettiğimiz kadariylaıçerisine bohçalar konulan sandık ve sepet olarak nitelendirilen eşyalar bulunmakta idi¹¹. Keser, balta,testere, kerpeten, zincir,nacak,orak,saban demiri, urgan gibi alât-ı çift adı verilen araçlar da evin bir başka köşesinde yerini almakta idi¹². Terekelerde yer alan eşyaları genel hatlarıyla zikrettikten sonra konunun daha net olarak anlaşılabilmesi için anılan dönemde alakalı olarak Bolu'da yaşayan insanların hangi giyecekleri giydiklerini ve hangi eşyaları kullandıklarını bilmek faydalı olacaktır.

*a) Başa giyilen ve takılanlar:*Münakkaşdülbend örtüsü, köhne baş örtüsü, yaşmak, müsta'mel yemeni, köhne dülbend ortası, siyah puşi, köhne sarık, köhne Şam sarığı, müsta'mel sarık, bez sarık, keten sarık, kadife serpuş, bozca diba takke, cedit kavuk.

*b) Mutfak eşyası:*Sağır ve kebir tencereler, ayaklı sahan, kapaklı sahan, kebir ayaklı sahan, hoşaf taşı, yıldızlı Bosna leğeni, sini, pirinç sini, leğen, yıldızlı Kastamonu aş leğeni, el tavası, Kütahya tavası, kebab tavası, süt tavası, ocak demiri,ocak perdesi, kebab şişi, ayaklık ve çerağman, kebab demiri,maşa, sac ayağı, fincan kutusu, Kütahya fincanı, köhne fincan, kahve tabağı, Kâbe fincanı, sade kaşık, kemikli kaşık,satır, Kütahya maşrapası,Acem ibriği, kevgir, kepçe.

⁷ Ağcaalan karyesinde mukim iken vefat eden el-Hac Ahmed Ağa bin Ali Ağa'nın tereke kaydında evani-i nühas (bakır kaplar),sekiz adedküçük kahve ibriği, bir aded leğen, iki aded güğüm, iki aded maşrapa, iki aded hoşaf taşı gibi mutfak eşyaları kayıtlıdır Bkz. BŞS, 845/s.31-a, 15 Receb sene 1120, Asıl Hatun mahallesinde sakin iken vefat eden Hakkı bin Arslan'ın terekesinde de bir aded su taşı, iki aded tencere, bir aded küçük sini, bir aded el tavası ve iki adedbüyük bakraç kayıtlıdır.Bkz.842/s.12-a, 10 Şevval sene 1111. Bu tür eşyalar tereke kayıtlarının hemen hepsinde az yada çok yer alan eşya sınıfındadır.

⁸ Aslen Bağdat civarından olup, İstanbul'a yolculuk ederken Bolu'da hastalanarak Mansur Efendizade Hanında vefat eden Mehmed bin Abdullah'ın terekesindebir adet "buhurdan" kayıtlıdır. Bkz. BŞS,844/s.16-b, 27 Receb sene 1117. Ayrıca Karaçayır mahallesinde sakin iken vefat eden Müftü Mehmed Efendi bin Abdurrahman'ın validesi Hatice Hatundan kalan tereke kaydında gülabdanlı top bez ve dülbendkayıtlıdır.Aynı tereke kaydında ayrıca 1.5kuruş değerinde bir adednühas(bakır) gülabdan kaydı da yer almaktadır. Bkz. BŞS, 844/s.33-a, 10 Safer sene 1118.

⁹ Gülyüzü mahallesinde sakin iken vefat eden Mehmed bin Ramazan'ın tereke kaydında 1 kuruş değerinde Türkmen kilimi kayıtlıdır. Bkz. BŞS, 843/s.20-a, 25 Safer sene 1115.Alpagut karyesinde sakin iken vefat eden Ahmed Beşe ibn Mustafa'nın tereke kaydında 3 kuruş değerinde iki aded Selanik yan keçesi kayıtlıdır. Bkz. BŞS, 843 /s.38-b, 2 Rebiü'l-Ahir sene 1116.Yine Karaçayır mahallesinde sakin iken vefat eden Mehmed Efendi bin Abdurrahman'ın terekesinde iki aded Acem keçesi kayıtlıdır. Bkz. BŞS, 844/s.33-a, 10 Safer sene 1118.Tereke kayıtlarında bu tür örnekler sıkça rastlamak mümkündür.

¹⁰ Çanşaberk karyesi sakinlerinden iken vefat eden İbrahim bin Mustafa'nın tereke kaydında bir aded abdest makraması, bir aded köhne peşkir, bir aded köhne sarık ve bir aded köhne sağır seccade kaydı yer almaktadır. Bkz. BŞS,845/s.40-a, 21 Muharrem sene 1122.

¹¹ Akpınar mahallesinde sakin iken vefat eden Emine binti el-Hac Hasan'ın terekesinde münakkaş bohça, bir aded sepet sandık ve bir aded ağaç sandık kaydı yer almaktadır.Bkz.BŞS,846/s.12-a, 20 Safersene 1130.

¹² Akmescid mahallesinde sakin iken katlenvefat eden es-SeyyidMehmed bin es-Seyyid Mustafa'nın terekesinde bir çift saban demiri, iki aded zincir, iki aded orak, bir aded nacak kayıtlıdır. Bkz. BŞS,844/s.7-a, 5 Zilkade sene 1116.Hem şehirde hem de köylerde tarım yapıldığı için bu tür örnekler tereke kayıtlarında oldukça fazla yer almaktadır.

c) *Oturma odası*:Gülabdan, buhurdan, şamdan, sim şamdan,nühas fener, köhne minder, köhne kapı perdesi, çit minder, yan minderi, basma minder, beyaz minder, gülabdanlı yağlık, kutnu mak'ad,Mardinmak'adı, çit yan mak'adı.

d) *Yatak odası*:Yorgan, yorgan yüzü, köhne çit yorgan, kumaş yorgan, diba yorgan, köhne çarşafly yorgan, beledi yorgan, hataî yorgan, çarşafly Acem çit yorganı, Tokat çit yorganı, telli yorgan, yasdık, yüz yasdığı, çit köhne yasdık, beledi yasdık, müsta'mel beledi yasdık, Bursa yasdığı, köhne çit yasdık yüzü, meşin münakkaşyasdık, anberi çatma yasdık, köhne kadife yasdık, kutnlyasdık, müsta'mel tarakly yasdık, döşek, kadife döşek, Mardin döşegi, çit döşek, köhne döşek, beledi döşek, köhne Mardin döşegi, kumaş döşek, kadife döşek yüzü, çarşaf, maîmüsta'mel çarşaf, münakkaş çarşaf, beyaz çarşaf, köhne münakkaş çarşaf, müsta'mel ipek nakışly çarşaf. Bunların yanında bohçaları koymak için sepet, sandık ve yatağın yanı başında birde ayna bulunmaktadır.

e) *Sergiler*:Keçe, maî Selanik keçesi, müsta'mel Tokat yan keçesi, cedit Selanik keçesi, köhne yan keçesi, siyah keçe, kilim, cedit Türkmen kilimi, cedit kırmızı kilim, alaca kilim, cedit alaca kilim, Mihalic kilimi, kırmızı kilim, sarı kilim, köhne Acem kilimi, Bayburd kilimi, beyaz müsta'mel kilim, cicim tabir olunan kilim, kebe, Yanbolu kebesi, Bayburd kebesi, köhne beyaz kebe, maî kebe, kaliçe, yan kaliçesi, bacak kaliçesi, köhne orta kaliçe, cedit orta kaliçe,sarı Hint kaliçesi, beyaz köhne kaliçe, siyah kaliçe, sağırkaliçe, kebîr ot kaliçesi,Selanik ortası, Bayburd ortası, seccade, sağır seccade, müsta'mel seccade, beyaz köhne seccade, köhne Mardin seccadesi, müsta'mel Uşak seccadesi, hasır, Mısır hasır.

f) *Giyim-kuşam eşyası*:Çuka, kırmızı aynalı çuka, köhne maî çuka yağmurluk, kırmızı aynalı çuka, mor çuka ferace, cedit bez çuka, köhne çuka, nim-ten yeşil çuka, müsta'mel yeşil kontuş çuka, köhne çuka, bağır yeleşi, Londra çukası, kürk, köhne yeşil çuka kaply tilki kürkü, kırmızı atlas kaply samur kürkü,köhne beledi kürk, kırmızı bez kaply beledi kürk, köhne nim- ten kürk, köhne siyah kuzu kürkü, köhne vaşak kürkü, bez kaply sincab kürkü, köhne maî kürk, maî çuka kaply kedi kürkü, penbe kürk, Semendire paça kürk, maîkontuş kaply kürk, Türkmen kürkü, atlas kaftan, maî sof ferace, çiçekli Acem kaftanı, Venedik diba kaftan, kırinkılı sof ferace, hataî zıbnlık, Haleb atlası, hataî çintıyan, köhne zıbn çintıyan, müsta'melHaleb alacası, hataî kaftan, zinciryâb kaftan, ipek kenarlı gömlek, al bogasi, penbe bez, çit makrama, keten gömlek, keten bezi, hamam gömleşi, gülebdanlıcedid şerbet makraması, nakışly aş makraması, münakkaşcedidboğça, mor zinciryab kaftan, müsta'mel kapama, cedit çakşır, müsta'mel sarı Şam alacası, Bürümüye alacası, cedit orta kapama, köhne alaca entari, beyaz entari, yeşil entari, müsta'mel Cezayir ihramı, Halep alacası, sade nakışly makrama, köhne yeşil kapama, kırmızı köhne kapama, ipek kenarlı nakışly don, Acem bezi, beyaz Musul bezi, yeşil Halep bezi,yeşil Acem bezi,kırmızı Diyarbakır bezi, kırinkılı baş bezi, Halep kutunu, beyaz kutun, sarı kutun Mısır makraması, Tire makraması, hamam gömleşi, peştamal siyah aba.

f) *Diğer Eşyalar*:Yağlık,şal,çuval,çul, mercan tesbih, ağaç tesbih, kemer, terki bağı, palaska, tarak, ustura, dizlik, kilit,sakal tarağı, saat kösteleşi, mukavva, divid, kalem, kalay divid, abdest leğeni, sim hançer, sim saat,sim düğme, sim tılsım, boy tüfenk, sim bıçak, sim topuz, sim kılıç, kara kılıç, tüfenk, meydan sinisi, terazi.

g) *Ziraat aletleri*:Saban demiri, zincir, araba, nacak, orak,tırpan,keser, destere, urgan, kazma, bel, kerpeten, kapan, çekici, at nalı, öküz mihı, üzengi ve piş-tahta gibi eşyalar yer almaktadır.

III.BOLU'DA AİLE HAYATI

Anılan dönemde Bolu'daki aile hayatını izah ederken yine şer'iyecilerinde yer alan tereke kayıtlarından yola çıkılarak hem şehir hem de köylerdeki eş durumları (tek ve çok eşlilik), çocuk sayıları, mehir durumları, yörede kullanılan lakaplar ve isimler ele alınmaya çalışılmıştır. Çünkü tereke kayıtlarında tereke sahiplerinin isimleri buldukları yer (köy,mahalle) sahip olduğu dini, mesleki, sosyal statü ve zümrelerini gösteren unvan ve lakaplar bulunmaktadır. Ayrıca ölen kişinin aile fertlerinden hayatta ise eş veya eşlerinin ismi, çocukların isimleri büyük ve

küçük ayrı ayrı belirtilerek varsa unvan ve lakapları ve mirastan pay alması gereken diğer akrabalarda zikredilmektedir¹³.

İncelediğimiz toplam 177 adet tereke kaydı içerisinde tereke sahipleri yönünden ilk sırayı erkekler almaktadır. 162 tereke kaydı ile erkekler toplamda %91.5 oranında bir yekunu oluşturmaktadır. 162 kayıttan 102 tanesi şehirde (% 62.9) 60 tanesi ise köyde (%37.3) ikamet etmektedir. Kadın tereke sahipleri ise toplam 15 tereke kaydı ile genel toplamın sadece % 8.4'ünü oluşturmaktadır. Bu kayıtlardan 12 tanesinde kadınların şehirde, 3 tanesinin de köyde ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Bu tabloya bakıldığında Bolu'da kadınların erkeklerden daha uzun ömürlü oldukları genel bir eğilim olarak ifade edilebilir. Ancak bazen kadınların tereke kayıtları, mal varlıkları olmadığı ya da az olduğundan mahkeme kaydına işlenmiyor olabilir. Çünkü mal varlığının az olmasından dolayı hissesi çok az olduğu için payına düşen oran aile içinde paylaşılıyor olabilir.

a) *Eş sayıları:* Ailenin temelini oluşturan evlilik bütün toplumlarda görülen çok eski bir olgudur. Bazı toplumlarda tek eşlilik görülürken bazılarında ise birden fazla eşle yapılan evliliklere tesadüf edilmektedir¹⁴. Osmanlı toplumunda ise *polygamie* denilen çok evlilik ender görülen bir durumdur¹⁵.

Bolu ile ilgili olarak incelediğimiz 162 erkek tereke kaydında 151'i tek eşlidir. Bu toplamda %93.2'ye tekabül etmektedir. 11 tereke kaydında ise çok eşliliğe tesadüf edilmiştir. Bu da toplamda % 6.7 oranını oluşturmaktadır. Çok eşli olanlardan 6'sı şehirde 5'i ise köyde ikamet etmektedir. Bunlardan 10'u iki eşli iken sadece birisi üç eşlidir. Bolu'da birden fazla kadın ile evlilik hususunda bulmuş olduğumuz % 6.7 oranındaki tespiti anılan konuda Osmanlı tarihinin çeşitli bölge ve dönemlerine ait yapılan çalışmalarda desteklemektedir. Bolu'nun komşusu olan Kastamonu'da da tek kadınlı evlilik oranı diğerlerine nazaran çok daha yüksektir. Ahmet Kankal'ın Kastamonu'yu baz alarak yapmış olduğu çalışmasında Toplam 77 kişiden 56 kişinin tek evli 14 kişinin iki evli 1 kişinin ise üç evli olduğu tespit edilmiştir. Yüzde olarak bakıldığında tek kadınlı evli olanların %72.7, iki kadınlı evli olanların % 18.2 ve üç kadınlı evli olanların ise %1.3 olduğu kaydedilmiştir.¹⁶ Kankal'ın yaptığı başka bir çalışmada ise Çankırı'da toplam 28 kişiden 22 kişi tek kadınlı evli iken oran (% 78,5) iki kişi iki kadınlı evli (%7,1) olarak tespit edilmiştir. üç ve dört kadınlı evli kimselere tesadüf edilmemiştir. Aynı çalışmada Tosya'da da benzer durumlar söz konusudur. Toplam 42 kişiden 33'ü tek kadınlı evli iken (% 78,5) beş kişi iki (% 12) iki kişi ise üç (% 1,3) kadınlı evli olarak tespit edilmiştir.¹⁷ Ömer Demirel, Adnan Gürbüz ve Muhittin Tuş'un ortak çalışmalarında 1104 erkek tereke kaydı üzerinden yapmış oldukları değerlendirmede Müslim tereke sahiplerinden %80.43'nün tek eşli buna mukabil % 10'unun ise birden fazla kadın ile evli olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca yine aynı çalışmada H. Özdeğer'in Bursa şehri için XV-XVII. yüzyılları kapsayacak şekilde yapmış olduğu araştırmada birden fazla kadınlı evlilik yapanların %5 olduğu, Ömer L. Barkan'ın Edirne şehrinde XVI-XVII. yüzyıllar için yapmış olduğu araştırmada ise bu oran %7 olarak zikredilmiştir¹⁸.

b) *Çocuk sayıları:* Osmanlı toplumunda ailenin günlük yaşamı, ailenin devamını sağlayacak temel unsur olarak görülen çocuğun eğitimi ve beslenmesi için gerekli çabanın etrafında döner¹⁹. Çünkü çocuk, neslin devamını sağlaması yanında evliliğin önemli gayelerinden birisini oluşturmaktadır. Dolayısıyla çocuğun aile için sahip

¹³ Ö. Lütfi Barkan, "Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", TTK Yayınları, "Belgeler", C. III, S.5-6, Ankara 1993, s.1-2.

¹⁴ Ö. Demirel / A. Gürbüz / M. Tuş, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı" Sosyal-Kültürel Değişme sürecinde Türk Ailesi, C.I, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu yayınları, Ankara 1992, s.102.

¹⁵ İlber Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, Timaş yay., İstanbul 2010, s.123.

¹⁶ Ahmet Kankal, Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı). Ankara 2004. s.274

¹⁷ Ahmet Kankal, " 17. Ve 18. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu'da Sosyal Hayat (Şer'iyye Sicillerine Göre)" Tarih İncelemeleri Dergisi, S.XV. Ege Üniversitesi basımevi, İzmir 2000, s.56.

¹⁸ Demirel / Gürbüz / Tuş, age, s.103.

¹⁹ Ortaylı, age, s.133.

olduğu bu öneminden başka, bulunduğu toplumu ve onun niteliğini, azlığı ya da çokluğu ile oluşturması ve varlığını devam ettirmesi bakımından ayrı önemi haizdir²⁰.

Çocuk sayılarının belirlenmesinde tıpkı eş sayılarının belirlenmesinde olduğu gibi yegâne kaynak tereke kayıtlarıdır.Çünkü bu kayıtlarda tereke sahiplerinin çocuk sayılarını kolaylıkla bulmak mümkün olabilmektedir.Bolu şehri için incelediğimiz tereke kayıtlarında H. 1111 (M.1699) – H. 1129 (M. 1717) tarihleri arasında şehir ve köyde ikamet eden tereke sahiplerinin çocuk sayıları tek tek tespit edilmiştir.

Tablo 1. Şehir ve Köyde İkamet Eden Tereke Sahiplerinin Çocuk Sayıları

Sene	Şehir Erk.	Şehir Kız	Köy Erk	Köy Kız	Topl. Kız	Topl.Erk
1111/1699	8	5	7	7	12	15
1112/1700	7	4	10	11	15	17
1113/1701	12	6	3	-	6	15
1114/1702	9	5	7	5	10	16
1115/1703	13	11	16	19	30	29
1116/1704	12	18	11	8	26	23
1117/1705	9	13	1	5	18	10
1118/1706	6	3	4	4	7	10
1119/1707	12	10	6	2	12	18
1120/1708	-	-	6	5	5	6
1121/1709	26	21	7	8	29	33
1122/1710	7	5	1	2	7	8
1129/1717	17	-	8	6	6	25
Toplam	138	101	87	82	183	225

Tablo 1’den anlaşılacağı üzere H. 1111/M. 1699-H. 1129/M. 1717 yılları arasında tereke kayıtlarından tespit edilen toplam 408 çocuktan 225’i erkektir. Bu durum genel toplamda %51.1’e tekabül etmektedir. Şehirdeki Müslüman ailelerin sahip olduğu erkek çocuk sayısı 138 kişilik toplamı ile mevcut çocukların % 61.3’ ünü oluşturmaktadır. Köydeki ailelerin sahip olduğu erkek çocuk sayısının 87 olması genel erkek çocuk toplamının % 38.6sına denk düşmektedir. Başka bir ifade ile erkek çocukların %38.6’sının köyde ikamet ettiği anlaşılmaktadır.

Kız çocuklarının sayısına gelince, yine tabloya bakıldığında kız çocuklarının sayısının toplam 183 olduğu görülmektedir. Toplam çocuk sayısının 408 olması, kız çocuklarının genel toplam içerisinde %45’i bulan bir oranı karşılamaaktadır. Tabloya bakıldığında şehirdeki Müslüman ailelerin sahip olduğu kız çocuklarının sayısı 101olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayının toplam kız çocuklarına oranı %55.1dir.Yani kız çocuklarının %55.1’i şehirde yaşamaktadır. Köydeki ailenin sahip olduğu kız çocuklarının sayısı ise 82 dir. Oran olarak bakıldığında ise bu rakam % 44.8’i bulmaktadır. Yani köyde yaşayan kız çocukları %44.8dir.

Genel eğilim olarak köylerde bulunan çocukların sayısı şehirlerde bulunanlardan fazla olması yönündedir. Ancak bizim Bolu ile alakalı olarak yaptığımız bu çalışmada yıllar arasında sayı olarak dönem dönem farklılıklar yer alsa da incelediğimiz tereke kayıtları anılan tarihler arasında şehirdeki ailelerin sahip oldukları çocuk sayısının köydeki ailelerin sahip oldukları çocuk sayısından 0.06 oranında daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum ticaret yolu üzerinde bulunan Bolu’da ailelerin ticaret hanelerini işletebilmek için çok çocuğa sahip olma istekleri ile izah edilebilir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, incelediğimiz defterlerin bir kısmının oldukça yıpranmış olması ve bazı bölümlerinin okunamayacak bir durum arz etmesi tabloda belirtilen rakamları az da olsa etkilemiş olabilir.

Bolu’daki şehir ve köylerde aile başına düşen çocuk sayısına baktığımızda ise incelediğimiz tereke kayıtları çok çocuklu aile sayısının şehirdekine oranla köydeki ailelerde daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

²⁰ Demirel / Gürbüz / Tuş, age, s.107.

Tablo 2. Şehir ve köylerdeki ailelerin çocuk sayıları

Çocuk Sayısı	Şehir Aileleri	Köy aileleri
0	18	8
1	19	9
2	19	13
3	16	9
4	7	8
5	13	14
6	2	4
7	1	2
8	-	4

Tablo 2'den anlaşılacağı üzere hiç çocuğu olmayan şehirdeki aileler köydeki ailelerin iki katından daha fazladır. Sekiz çocuklu aile sayısı şehirde bulunmazken köyde dördü bulunmaktadır. Tabloda belirtilen durum Haim Gerber'in XVII. Yüzyıl Bursa şer'iyeye sicillerine dayanarak yaptığı çalışma ile de örtüşmektedir. Çalışmasında Gerber hiç çocuğu olmayan şehirdeki aileleri yetmiş dört olarak zikrederken köydekileri ise on sekiz olarak belirlemiştir. Yine çalışmasında sekiz çocuklu aile sayısına şehirde tesadüf edilmezken köyde ikidir²¹. Ahmet Kankal Kastamonu için yapmış olduğu çalışmasında erkek çocuk sayısının kız çocuğu sayısından yüksek olduğunu, iki çocuklu aile sayısında belirgin bir farklılık olduğunu bunu üç, dört ve tek çocuklu ailelerin takip ettiğini belirtmektedir.²² Kankal'ın Çankırı ve Tosya için yapmış olduğu çalışmasında benzer sonuçların çıktığı gözlemlenmektedir.²³ Ö. Demirel, A. Gürbüz ve M. Tuş'un yapmış oldukları çalışmalarda Müslüman aile başına düşen çocuk sayısı bakımından şehirde % 2.30 iken köyde ise %2.69 dur. Yani toplamda köy ailesindeki çocuk sayısı 0.39 oranında şehir ailesindeki çocuk sayısından fazladır²⁴.

IV. MEHİR

İslam hukukuna göre mehir her hangi bir Müslüman ile evlenen kadına, zımmide olsa mehr namıyla ödenen para yada maldır. Mehir iki kısımda verilir. Birincisi nikahtan önce verilen mehr-i muaccel diğeri ise nikahın sonunda veya vefat halinde terekenin taksiminden önce zevceye ödenen mehr-i müecceldir²⁵. Mehir, vefat eden kadın ise tereke içinde alacak olarak kaydedilmekte, eğer erkek ise terekeden eşine ödenmesi gereken bir borç olarak harcama kalemleri arasında yer almaktadır. Mehrin ne kadar verileceği hususunda her hangi bir miktar tayin edilmese de İslam hukukçuları asgari miktarın en az 10 dirhem olduğunu belirtmişlerdir²⁶. Tereke kayıtlarından tespit ettiğimiz

²¹ Ortaylı, age, s.134.

²² Kankal, age, s.275 " Bu çalışmada tek çocuklu aile sayısı 13 iken, iki çocuklu aile sayısı 19, üç çocuklu aile sayısı 16, dört çocuklu aile sayısı 13, beş çocuklu aile sayısı 5, sekiz ve dokuz çocuklu aile sayısı ise 1'er olarak tespit edilmiştir.

²³ Kankal, agm, s.74 Çalışmada Çankırı'da tek çocuklu aile sayısı;2, iki çocuklu aile sayısı;15, üç çocuklu aile sayısı; 8, dört çocuklu aile sayısı;4, beş çocuklu aile sayısı;2, iken 8 ve 9 çocuklu aile sayısının olmadığı tespit edilmiştir. Tosya'da da benzer tespitler yapılmış Çankırı'dan farklı olarak sadece bir ailenin sekiz çocuklu olarak kaydı düşünülmüştür.

²⁴ Demirel / Gürbüz / Tuş, age, s.108

²⁵ Ortaylı, age, s.96.

²⁶ Said Öztürk, Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil), OSAV Yay., İstanbul 1995, s.220.

kadarıyla Bolu'da mehir olarak verilen miktarlar toplam tereke oranına göre farklılık göstermektedir.Şehirdeki ve köydeki mehir miktarları ve tereke toplamları aşağıdaki gibidir.

Tablo 3. Şehirdeki Mehir Miktarları

Defter / Belge Sayfası	Tarih (Hicri)	Mahalle ismi	Mehir miktarı (krş)	Tereke toplamı (krş)
842/ 9	1111	Akpınar	120	824.5
842/11	1111	Karaçayır	31	816
842/33-a	1112	Gülyüzü	20	300
842/39-b	1112	Hoca Bey	20	193.5
842/42-b	1112	Karamanlı	15	65
842/45-b	1113	Akpınar	20	147
842/52-a	1113	Semer kand	60	389
843/8-a	1114	Çukur	21.5	227.5
843/6-b	1114	Hoca Bey	20	79.5
843/16-a	1114	Akpınar	11	99
843/27-a	1115	Eski Cami	40	84
843/29-a/b	1115	Debbağlar	15	220.5
843/39-a	1116	Cami-i Cedid	10	31.5
844/2-b	1116	Akmescid	90	910
844/20-a	1117	Akpınar	30	320
844/21-a	1117	Debbağlar	200	1797.5
844/34-b	1118	Gülyüzü	30	248.5
844/39-a	1118	Hoca Bey	90	250
845/15-a	1119	Kara çayır	5	175.5
845/3-b	1119	Gülyüzü	20	63
845/47-b	1121	Karaçayır	60	273.5
845/55-a	1121	Eski cami	3	36
845/61-a	1121	Hoca Bey	40	2124.5
845/41-a	1122	Çukur	4	39
845/43-a	1122	Karamanlı	5	754
846/4-a	1129	Gülyüzü	40	184
846/7-b	1129	Karaçayır	20	124
846/9-b	1129	Akpınar	20	101
846/11-a	1130	Akpınar	20	590
846/14-b	1130	Karaçayır	42	4439

Tablo 4. Köylerdeki Mehir Miktarları

Defter/ Belge sayfası	Tarih (Hicri)	Köy ismi	Mehir Miktarı (kuruş)	Tereke Toplamı (kuruş)
842/5-b	1111	Alpagut ²⁷	5	102.5
842/12-a	1111	Bey	4	54.5
842/17-b	1111	Sofu	40	105
843/3-b	1112	Çanşerik	20	96

²⁷ Bu tereke kaydında mehir için 5 kuruş değerinde beş adet keçi kaydedilmiştir.

842/63-a	1114	Boz yazılı	30	190
843/3-b	1114	Çine	3.5	40
843/24-a	1114	Taşoluk	3	6.5
843/24-b	1115	Değirmen özü	12.5	59.5
843/26-a	1115	Taş oluk	3	61.5
843/38-a	1116	Cakeş berk? ²⁸	15/5	46.5
843/39-b	1116	Çağmaklar(Çakmaklar) ²⁹	50/40	370
843/40-b	1116	Örenler ³⁰	5/5	68.5
844/4-b	1116	Ağcakavak ³¹	25/25	140
844/11-a	1117	Karaköy	300	4207
844/25-b	1117	Ümüşler ³²	4.5/4.5	86.5
844/31-b	1118	Şeyh köy	5	38
844/31-b	1118	Örenler	10	112
844/32-a	1118	Karagöz	10	32
844/40-b	1118	Hızır Şeyhli	50	354.5
844/54-b	1119	Çayır	50	344
845/31-a	1120	Ağcaalan	100	2682.5
845/33-a	1120	Bey günü	40	371
845/62-a	1121	Değirmenözü	150	1260
845/33-a	1122	Çanşerberk	20	37
845/62-a	1121	Çağmaklar	40	101
846/3-b	1129	Hızır Şeyhli	30	118
846/5-b	1129	Yörük	4	75

V. KİTAPLAR

Sosyal hayatın vazgeçilmez unsurlarından birisi de kitaplardır. Tereke kayıtlarında daha önce zikredilen eşyalar haricinde kitaplarında yer alması, anılan dönemde Bolu'da kitaba bakış açısını da ortaya koymaktadır.

Tablo 5. Bolu'da Şehir ve Köylerdeki Tereke Toplamları ve Kitap Sayısı

Defter / Belge Sayfası	Tarih(Hicri)	Mahalle/köy ismi	Kitap adedi	Kitap değeri kuruş	Toplam tereke kuruş
843/27-a	1115	Eski Cami mh.	1	3	495
843/40-b	1116	Örenler.ky	1	5	68.5
844/2-b	1116	Karaçayır.mh	1	7	700
844/5-a	1116	Ak mescid.mh	7	6	910
844/11-a	1117	Karaköy.ky	1	2	4207
844/33-a	1118	Karaçayır.mh	49	126.5	2367
844/82-a	1117	Gülyüzü.mh	33	51	192.5

²⁸ Bu kayıтта iki eşten birincisine ayrılan mehir 15 kuruş iken ikincisine ayrılan ise 5 kuruş olarak zikredilmiştir.

²⁹ Bu kayıтта da birinci eş için 50 ikinci eş için 40 kuruşmehir değeri yer almaktadır.

³⁰ Birinci eş için 5 ikinci eş için 5 kuruşmehir bedeli tahsis edilmiştir.

³¹ Birinci eş için 25 ikinci eş içinde 25 kuruşmehir bedeli ayrılmıştır.

³² Birinci eş için 4.5 ikinci eş içinde 4.5 kuruşmehir bedeli ayrılmıştır.

845/15-a	1119	Karaçayır.mh	29	106	226
845/42-a	1122	Akpınar.mh	40	88.5	101.5
845/43-b	1122	Terziler.ky	1	2	103
845/51/a	1121	Seyyidlü.ky	11	18	941
845/58-b	1121	Karaçayır.mh	5	8	431
845/60-a	1121	Karaçayır.mh	36	35.5	360
845/61-a	1121	Hocabey.mh	3	55	2124.5
846/7-b	1129	Bazaristan.ky	5	6	15
846/14-b	1129	Karaçayır.mh	118	200	4434
846/27-a	1129	Karaçayır.mh	28	417(para)	1326(para)

Tereke toplamları ile kıyaslandığında anılan yıllarda Bolu'da kitaba yönelimin oldukça düşük olduğunu söyleyebiliriz. Mesela Karaköy karyesinde mukim iken vefat eden es-Seyyid Mehmed Bey'in tereke kaydında yatırım aracı olarak nitelendirebileceğimiz materyallerin hemen hemen hepsinin bulunmasına rağmen (tereke toplam değeri 4.207 krş) kitap olarak sadece 2 krş değerinde En'am-ı Şerif bulunmaktadır³³. Karaçayır mahallesinde mukim iken vefat eden ve 118 kitapla en fazla kitaba sahip olan Mehmed'in tereke kaydında ise yine yatırım araçlarının her çeşidini bulmak mümkün iken (tereke toplam değeri 4.434 krş) kitaba ayrılan pay 200 krş olarak kaydedilmiştir³⁴. Karşılaştırma açısından bakılacak olursa Trabzon'da 18 Rebiülevvel 1799 tarihli bir kayıta Debbaghane mahallesinden Alemdaroğlu diye tanınan Hacı Osman Ağa b.Hüseyin adlı birinin masraflar sonrasında 3.096 krş 20 para değerinde toplam tereke kaydı tespit edilmiştir. Bu miktar orta halli gelir düzeyinin çok üstünde bir meblağa tekabül etmesine karşın terekesinden bir adet kitap (En'amcüz'ü) bile çıkmamıştır.³⁵ Bu durum kitap sahibi olmanın gelir düzeyi ile paralel olmadığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Ancak o dönemin şartlarına göre bakıldığında kitap fiyatlarının oldukça yüksek oluşu genel manada halkın alım gücünün üstünde bir fiyat düzeyinin olması, kitap edinme oranını düşürmüş olabilir. Nitekim Bolu'da Karaçayır mahallesinde sakin iken vefat eden Müftü Mehmed Efendi bin Abdurrahman Efendi'nin tereke kaydında iki cildlik "Tefsir-i Kadı" isimli kitabın değeri 15 kuruş olarak kaydedilmişken³⁶ Bir başka yerde Örenler karyesinde bahçesiyle birlikte bir ev bir ahur, bir samanhaneye 30 kuruş olarak kaydedilmiştir.³⁷ Trabzon'da ise bir Kur'an-ı Kerimin hediyesi ortalama bir evin fiyatının onda biri düzeyindedir.³⁸ Bir adet kitaba sahip olan kimselerin genelde Kur'an-ı Kerimi tercih ettikleri bilinmekle birlikte fıkıh, akaid ve dilbilgisi konuları ihtiva eden kitaplara da tesadüf edilmiştir.³⁹

³³ BŞS, 844/s. 11-a-b, 15 muharrem sene 1117.

³⁴ Kitaplar arasında fıkıh, akaid, sarf-nahiv v.b rastlamak mümkündür. Kitaplarda ilk sırada Kelamullah-ı Şerif olmak üzere Feteva-yı Ali Efendi, Fıkhıyye, Gazavat-ı Süleyman, Tarik-i Muhammediye, Tefsir-i Ebu'ssuud, Şakayık-ı Numaniye, Divan-ı Mevlana, Yusuf Züleyha, Mantuku'lAhbar gibi eserler bulunmaktadır. Bkz. BŞS, 846/s. 14-b, 14 safer sene 1130.

³⁵ Abdullah Saydam "Trabzon'da Halkın Kitap Sahibi Olma Düzeyi (1795-1846). MEB.S.70. Bahar/2006.s.196

³⁶ BŞS, 844/ s.31-b, 20 ramazan sene 1118

³⁷ BŞS, 844/ s.33-a, 10 safer sene 1118

³⁸ Saydam, age, s.196

³⁹ Seyyidlü karyesinde sakin iken vefat eden es-Seyyid Ahmed bin es-Seyyid Osman'ın tereke kaydında Şerh-i Akaid, Molla Fenarimea kul Ahmed, Molla Cami kitabı, sarf-nahiv gibi kitaplar bulunmaktadır. Bkz. BŞS, 845/s.51-a, 25 Şevval sene 1121. Ayrıca Kıbrıscık kazasında Bazaristan karyesinde sakin iken Medine-i Bolu'da İç medresede taleb-i ilm için bulunmakta iken fevt olan Molla Ahmed bin Sinan'ın terekesinde Kelamullah-ı Şerif, En'am-ı Şerif, Sarf Kitabı, Avamil ve Sağır Lügat bulunmaktadır. Bkz. BŞS, 846/s.7-b, 11 Zilkade sene 1129.

Kitap sahipleri arasında “seyyid” unvanlı dört, “efendi” unvanlı beş, “müftü” unvanlı iki, “molla” unvanlı bir, “el-Hac” unvanlı ikive herhangi bir unvanı olmayan üçkişi bulunmaktadır. Toplam on yedi olan kitap sahiplerinden beşi köyde on ikisi ise şehirde ikamet etmektedir.

VI. İSİM VE LAKAPLAR

Bolu'da kullanılan isim ve lakaplar konusunda 213tereke kaydından tespit ettiğimiz isim ve lakaplara yer verilmiştir. Bu isimler tabii olarak Bolu'da kullanılan isimlerin tamamını yansıtmayacaktır. Fakat bir fikir vermesi açısından böyle bir yola başvurulmuştur.

Tablo 6. Bolu'da kullanılan Erkek ve Kadın İsimleri

Erkek İsimleri	Kullanma Adedi	Yüzde	Kadın İsimleri	Kullanma Adedi	Yüzde
Mehmed	255	19.2	Fatıma	93	21.6
Mustafa	177	13.3	Aişe	86	20
Ahmed	115	8.6	Hatice	46	10.7
Hüseyin	76	5.7	Saliha	35	8.1
Hasan	74	5.5	Emine	25	5.8
Abdullah	68	5.1	Meryem	22	5.1
İbrahim	56	4.2	Rabia	19	4.4
Ali	45	3.3	Şerife	18	4.1
Osman	42	3.1	Havva	8	1.8
Ömer	37	2.7	Alime	5	1.1
Halil	29	2.1	Afife	5	1.1
Mahmud	26	1.9	Ümmügülsüm	4	0.9
Süleyman	26	1.9	İsmihan	4	0.9
Receb	25	1.8	Rahime	4	0.9
Şaban	21	1.5	Refia	4	0.9
İsmail	21	1.5	Zeyneb	4	0.9
İvaz	15	1.3	Şefika	4	0.9
Ebu Bekir	13	0.9	Saime	4	0.9
Veli	13	0.9	Hanım	3	0.6
Ramazan	12	0.9	Mihriban	3	0.6
Abdurrahman	12	0.9	Vahide	3	0.6
Yusuf	11	0.8	Aliye	2	0.4
Bayram	11	0.8	Kerime	2	0.4
Arslan	11	0.8	Cennet	2	0.4
Salih	10	0.7	Asiye	2	0.4
Hamza	9	0.6	Sakine	2	0.4
Şahin	8	0.6	Döndü	2	0.4
Musa	7	0.5	Kezban	2	0.4
Muşlı	6	0.4	Gülsüm	1	0.2
Derviş	3	0.2	Halime	1	0.2
Abdülmümin	3	0.2	Ferhan	1	0.2
Turmuş	3	0.2	Elif	1	0.2
Kasım	3	0.2	Rıdvan	1	0.2

İsa	3	0.2	Kamile	1	0.2
Abdulkadir	3	0.2	Adile	1	0.2
Sinan	3	0.2	Hakime	1	0.2
Turak	2	0.1	Ümmetullah	1	0.2
Mansur	2	0.1	Asife	1	0.2
Yahya	2	0.1	Raziye	1	0.2
İshak	2	0.1	Sabiha	1	0.2
Rüstem	2	0.1	Belkıs	1	0.2
Nuh	2	0.1	İhsan	1	0.2
Sefer	2	0.1	Eşe ⁴⁰	1	0.2
Cafer	2	0.1	Gevher	1	0.2
Abdi	2	0.1	Gülistan	1	0.2
Abdubaki	2	0.1			
Mehmed Emin	2	0.1			
Abdulcelil	2	0.1			
Halife	1	0.07			
İnan	1	0.07			
Şehriyar	1	0.07			
Himmet	1	0.07			
Abdulaziz	1	0.07			
Resul	1	0.07			
Esad	1	0.07			
Alişan	1	0.07			
Abuzer	1	0.07			
Kadri	1	0.07			
Dilaver	1	0.07			
Halid	1	0.07			
Abdunnebi	1	0.07			
Müfid	1	0.07			
Davud	1	0.07			
Abbas	1	0.07			
Himmet	1	0.07			
Emrullah	1	0.07			
Hızır	1	0.07			
Aziz	1	0.07			
Nasuh	1	0.07			
Sadık	1	0.07			
Züfer	1	0.07			
Alim	1	0.07			
Ümmet	1	0.07			
Muharrem	1	0.07			
Abdüsselam	1	0.07			
Fazlı	1	0.07			
Camset	1	0.07			

⁴⁰Aişeden bozma “Eşe”

Nurullah	1	0.07			
Abdulgaffar	1	0.07			
İzzet	1	0.07			
Müslim	1	0.07			
Şemseddin	1	0.07			
Bayzid	1	0.07			
Alaeddin	1	0.07			
Firuz	1	0.07			
Giyaseddin	1	0.07			
Abdulhalis	1	0.07			
Satılmış	1	0.07			
Nasrullah	1	0.07			
Hayrullah	1	0.07			
Cebrail	1	0.07			
Sazak	1	0.07			
Mansur	1	0.07			

Erkek isimlerinin toplam 1.324'ü içerisinde en çok kullanılanı Mehmed'dir. Mehmed adı 255 kişi tarafından kullanılmaktadır. Bu toplam kişi adedinin % 19.2'sini teşkil etmektedir. Mehmed adı aslında Muhammed'dir. İncelediğimiz kayıtların hemen hepsinde şeddesiz yazıldığı için Mehmed olarak okunmuştur. Yılmaz Kurt'un 20.330 erkek şahıs adları üzerinde yapmış olduğu çalışması 1.763 kişinin Mehmed adını kullandığını ortaya koymuştur.⁴¹ Bu adın fazla konmasının nedeni Anadolu insanının Peygambere olan saygı ve sevgisinin bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. İkinci sırayı Mustafa adı almaktadır. Mustafa adı 177 defa geçmekte ve toplamda da % 13.3'ü oluşturmaktadır. Üçüncü sırayı ise Ahmed adı almaktadır. Ahmed adı da 115 defa geçmekle birlikte oda toplam kişi adedinin %8.6'sını teşkil etmektedir. Bu üç ad toplamda kullanılan adların %41.1'ni oluşturmaktadır. Bu isimlerin dışındaki isimlerinde yine ehl-i beyt ve ona yakın isimler olduğu görülmektedir. Bu isimlerin çoğu Arapça kökenli isimlerdir. Mehmed Mehdi İlhan'da yapmış olduğu çalışmasında tespit ettiği 2000 ismin büyük çoğunluğunun Arapça isimler olduğunu ifade etmektedir.⁴² Arapça isimlerin haricinde Bolu'da tespit ettiğimiz isimler arasında Arslan, Şahin, İnan, Turmuş, Turak, Temür,, Satılmış, Bayezid, Sinan, İvaz ve Camset gibi isimlerde mevcuttur. Bu isimler toplam 45'i bulmaktadır. Bu da genel toplamda %3.3 gibi düşük bir orana tekabül etmektedir. Komşu vilayet olan Kastamonu'da da benzer durumlar söz konusudur. Ahmet Kankal'ın Kastamonu üzerine yapmış olduğu çalışmasında toplamda yaklaşık 500 erkek isim arasında Mehmed adı 127 defa tekrarlanmak suretiyle (% 25.4) ilk sırayı alırken Mustafa adı 48 defa geçmekte (% 9.6) , onu Ahmed adı takip etmekte 46 defa (% 9.2) ve üçüncü sırayı Ali adı almakta o da 37 defa tekrarlanmak suretiyle yüzde olarak (% 7.4) tespit edilmiştir.⁴³ Yine Kankal'ın Siverek'te Sosyal Hayat adındaki çalışmasında Siverek'te kullanılan adlardan Mehmed, Ahmed, Ali, Hasan, Hüseyin gibi adların oldukça yaygın olduğu belirtilmektedir.⁴⁴

⁴¹ Yılmaz Kurt, "Adana'da 1572 Yılında Kullanılan Türk Erkek Şahıs Adları", Belleten C. LVII, S.218, TTK Yayınları, Ankara 1993, s. 175. Ayrıca bkz. Yılmaz Kurt, "Çorum Sancağı Kişi Adları(XVI.Yüzyıl) Belleten, C. LIX, S. 224, TTK Yayınları, Ankara 1995, s.92.

⁴² İlhan, bu isimlerin çoğunun Abdullah, Abdurrahman, Ali, Nureddin gibi Arapça isimler olduğunu belirtmiştir. Bkz. Mehmed Mehdi İlhan, "Onaltıncı Yüzyıl Başlarında Amid Sancağı Yer ve Şahıs Adları Hakkında Bazı Notlar", Belleten, C. LIV, S. 209, TTK Yayınları, Ankara 1990, s.223.

⁴³ Kankal, age, s,288

⁴⁴ Ahmet Kankal, " XIX.Yüzyılın Sonlarında Siverek'te Sosyal Hayat" Tarihte Siverek Sempozyumu 13-14 Ekim 2001, Bildirileri, s.56

Kadınlarda ise tespit ettiğimiz 430 isim arasında en fazla kullanılanı Fatımadır. Fatıma adı 93 kişi tarafından kullanılmaktadır. Bu toplam kişi adedinin %21.6'sını teşkil etmektedir. İkinci sırayı Aişe adı almaktadır. Aişe adı 86 defa geçmekte ve toplamda %20'ye tekabül etmektedir. Üçüncü sırayı Hatice adı almakta olup o da 46 defa tekrar edilmektedir. Onunda yüzdelik dilim içerisindeki yeri %10.7'dir. Bu üç isim toplam kullanılan isimlerin %52.7'sini oluşturmaktadır. Bu durum erkeklerde olduğu gibi kız çocuklarına da isim koyarken Anadolu insanının peygamber ve onun ehl-i beytine karşı göstermiş olduğu sevgi ve sempatinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Tablodaki duruma bakıldığında yine erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da Arapça kökenli isimlerin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Ancak bu isimlerin yanı sıra birer defa geçen Döndü, Belkıs, Gülsüm, Gülistan, Gevher gibi isimlere de tesadüf edilmiştir. Toplam kişi sayısına bakıldığında bu isimlerin yüzdelik dilimin oldukça aşağısında olduğu net olarak görülmektedir. Yine komşu vilayet olan Kastamonu'da erkek adlarında olduğu gibi kadın adlarında da kullanma sıklığı olarak Bolu ile oldukça yakın benzerlikler söz konusudur. İlk sırayı % 20,1 kullanma oranı ile Fatıma adı, ikinci sırayı % 16,1 ile Aişe üçüncü sırayı % 6,2 ile Havva adı dördüncü sırayı ise % 5,9 kullanma oranı ile Hatice adı almaktadır.⁴⁵

İsimlerin yanı sıra onların yanında kullanılan bazı unvan ve lakaplarda kişilerin toplumdaki statülerini yansıtma bakımından önemlidir. Tabloda görüleceği gibi Bolu'da en çok kullanılan unvan "el Hac"dır. 130 kişi bu unvanı kullanmıştır. El-Hac, hac görevini yerine getirenlere verilen bir sıfattır. Kayıtlarda el-Hac Mehmed, el-Hac Mustafa veya el-Hac Ahmed gibi unvanlı kimselere oldukça fazla oranda tesadüf edilmiştir. Bu kimselerin toplumda saygın kimseler olması şahidliklerini de muteber kılmaktadır. Özellikle sicillerde yer alan şuhudü'l-hal kısmında anılan unvanlı kimselere rastlamak mümkündür. Bu unvanlardan ikinci sırayı "Ağa" almaktadır. 77 kişi bu unvanı kullanmıştır. Ağa tabiri, Osmanlı Devletinde ordu, saray memuru, ve mensupları için kullanıldığı gibi, halkın ileri gelenlerine, esnaf, kethuda ve yiğit başlarına da ağa denilmekte idi.⁴⁶

Üçüncü sırayı "Çelebi" unvanı almaktadır. Bu unvanı kullanan toplam 66 kişi tespit edilmiştir. Çelebi tabiri de okuma bilen, nazik terbiyeli manasına gelmekle birlikte XVII. Yüzyıla kadar hanedan mensuplarının, yüksek dini erkanın, meşhur müelliflerin unvanı veya lakabı olarak da kullanılmıştır.⁴⁷ Dördüncü sırayı "Efendi" unvanı almaktadır. Bu unvanı kullanan kimselerin 64 kişi olduğu tespit edilmiştir. Efendi tabiri kayıtlardan tespit ettiğimiz kadarıyla daha çok imam vazifesi gören kimseler için kullanılan bir tabir olarak görülmektedir. Beşinci sırayı "Seyyid" unvanı almaktadır. Bu unvanı kullananların sayısı 63'tür. Seyyid, Hz. Peygamberin torunlarından Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan soyundan gelenler için kullanılmaktadır. Seyyidler Osmanlıda ilmiye mensupları içerisinde değerlendirilerek bazı mükellefiyetlerden de muaf tutulmuşlardır.⁴⁸ Altıncı sırayı "Beşe" unvanı almaktadır. Bu unvanı kullananların sayısı ise 56'dır. Beşe'nin aslında paşa kelimesinden bozma olduğu bilinmektedir.⁴⁹ Özellikle yeniçerilerin asıl adları sonuna beşe unvanını takmak bir gelenek oluşturmakta idi.⁵⁰ Yedinci sırayı Bey unvanı almaktadır. Bu unvanı kullananların sayısı 34'tür. Bey unvanı da ağa gibi anonim bir unvan olarak kullanılmaktadır. Askeri ve mülki büyük memurlara ve bir mevki sahibi herkes için kullanılagelmiştir.⁵¹ Sekizinci sırayı "Molla" unvanı almaktadır. Bu unvanı kullananların sayısı ise 32'dir. Molla unvanı da kayıtlarda tespit ettiğimiz kadarıyla okuma bilen nazik, terbiyeli toplumda saygın yeri olan kimse anlamında kullanılmıştır. Şahidler kısmında molla tabirine tesadüf etmek mümkündür. Kayıtlarda tespit ettiğimiz unvanlardan dokuzuncusu "Racil"dir. Bir defa kullanılan bu unvan Osmanlıda yaya askerler için kullanılmakta idi.⁵²

⁴⁵ Kankal, age, s.289

⁴⁶ Öztürk, age, s.121.

⁴⁷ Öztürk, age, s.122.

⁴⁸ Öztürk, age, s.123.

⁴⁹ Kankal, age, s.290.

⁵⁰ Öztürk, age, s.123.

⁵¹ Öztürk, age, s.122.

⁵² Öztürk, age, s.124.

Kayıtlardan son olarak tesbit ettiğimiz unvan Çavuştur.Bu unvanda racil gibi bir defa kullanılmıştır.Çavuş Osmanlı Devletinde çeşitli hizmetlerde kullanılan bir memuriyettir.Tımar ve ulufeli olarak iki kısma ayrılmaktadır⁵³. Kadınlarda ise kendi isimlerinin yanında “Hatun”, “Şerife” gibi lafızlar kullanılmıştır.

Tablo 7. Bolu'da Kullanılan Unvanlar

UNVANLAR	Kullanılma Adedi	%
El-Hâc	130	%24.8
Ağa	77	%14.6
Çelebi	66	%12.5
Efendi	64	%12.2
Seyyid	63	%12.
Beşe	56	%10.6
Bey	34	%6.4
Molla	32	%6.1
Racil	1	0,1
Çavuş	1	0,1

Bu unvanların yanı sıra kayıtlarda tesbit ettiğimiz bazı ailelere ait lakablar da aşağıda verilmiştir.

Çömlekçioğlu	Kabasakaloğlu
Seferoğlu	Tuzcuoğlu
Karacaoğlu	Abdaloğlu
Tülücüoğlu	Karataşoğlu(Karabaşoğlu)
Keçecioğlu	Çalikoğlu
Yunusoğlu	Ulacıklioğlu
Kalpaklıoğlu	Bakırcızâde
Ökçeoğlu	Kadıızâde
Rıdvanoğlu	Yeniçerioğlu
Doğancıoğlu	Koyuncuoğlu

VII. SONUÇ

XVI. yüzyılın sonu ve XVII.yüzyılın başlarında Bolu'da sosyal hayat adımı verdiğimiz bu çalışmada Bolu şer'îye sicillerinden taradığımız tereke kayıtlarından elde edilen veriler neticesinde anılan dönemde sosyal hayata dair Bolu'da evlerde kullanılan eşyalardan başlayarak aile hayatı (eş sayıları, çocuk sayıları, mehir durumları),terekelerinde kitap bulunan kimseler ve kitap adetleri, Bolu il bölgesinde kullanılan isimler ve lakaplar ayrıntılı bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır. Bolu'nun İstanbul'a yakın olması ve önemli ticaret yolları üzerinde bulunması, onun önemini bir kat daha artırmıştır. Özellikle Bağdat'tan ya da Hicaz bölgesinden gelen kimselerin Bolu'da hastalanarak vefat ettiklerine dair tutulan tereke kayıtlarında⁵⁴ ya da Acem diyarından ve Özbek Hanlığından gelen elçilerin Bolu yakınlarında iâşe temin etmek maksadıyla konaklayıp alış veriş yapmaları gibi örnekler il bölgesinin ticari anlamdaki önemini kendiliğinden ortaya çıkarmaktadır. Özellikle evlerde kullanılan eşyalara bakıldığında köhne Şamsarığı, müsta'mel sarı Şam alacası, müsta'melHaleb alacası, Kâbe fincanı, Acem

⁵³ Öztürk,age,s.123.

⁵⁴ BŞS,844/s.16-b, 27 Receb sene 1117. Aslen Bağdat civarından olup, İstanbul'a yolculuk ederken Bolu'da hastalanarak Mansur Efendizade hanında vefat eden Mehmed bin Abdullah'ın terekesi.

ibriği, beyaz Musul bezi gibi daha bir çoklarını sayabileceğimiz örnekler de bu fikri destekler niteliktedir. Aile hayatına bakıldığında Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi tek eşliliğin esas olduğu bir yapı kendini göstermektedir. Çocuk sayılarında ise yine diğer Anadolu şehirlerinde olduğu gibi aile başına düşen çocuk sayısında köylerde belirgin ölçüde bir artış söz konusudur. Bolu'da kullanılan isimler ile kişi unvan ve lakablar konusunda da Anadolu'daki yapı aynen korunmuş doğan çocuklara peygamber sevgisi ve onun ehl-i beytine olan saygıdan dolayı erkeklerde daha çok "Mehmed" kızlarda ise "Fatıma" ismi konulmuştur. Unvanların kullanılmasında, erkeklerde hac farızasını yerine getirenlere verilen el-hac unvanı ön planda iken, kadınlarda ise "hatun" ve "şerife" sıklıkla geçen unvanlar arasında görülmektedir.

KAYNAKÇA

Çalışmada Kullanılan Bolu'ya Ait Şer'iyecilleri

- 842 1111-1114 (1699-1702)
843 1114-1116 (1702-1704)
844 1116-1119 (1704-1707)
845 1119-1122 (1707-1710)
846 1129-1130 (1717-1718)

Diğer Kaynaklar

- BARKAN, Ö. Lütfi; "Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", "Belgeler", C. III, S. 5-6, TTK Yayınları, Ankara, 1993.s.1- 479
- DEMİREL, Ö / GÜRBÜZ, A. / TUŞ, M. "Osmanlılarda Ailenin Demografik yapısı", Sosyal-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, C.I, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu yayınları, Ankara 1992, s. 97-161.
- İLHAN, M. Mehdi, "Onaltıncı Yüzyıl Başlarında Amid Sancağı Yer ve Şahıs Adları Hakkında Bazı Notlar" Belleten, C. LIV, S. 209, TTK Yayınları, 1990.s.213-222
- KANKAL, Ahmet.; Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII.Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı). Ankara 2004.
- KANKAL, Ahmet; "17. Ve 18. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu'da Sosyal Hayat (Şer'iyecilerine Göre)" Tarih İncelemeleri Dergisi, S.XV. Ege Üniversitesi basımevi, İzmir 2009, s.31-73
- KANKAL, Ahmet; "Yüzyılın Sonlarında Siverek'te Sosyal Hayat" Tarihte Siverek Sempozyumu 13-14 Ekim 2001, Bildirileri," s.39-63
- KURT, Yılmaz, "Adana'da 1572 Yılında Kullanılan Türk Erkek Şahıs Adları" Belleten C,LVII, S.218, TTK Yayınları, Ankara 1993.s.173-200.
- KURT, Yılmaz, "Çorum Sancağı Kişi Adları(XVI.Yüzyıl)", Belleten C. LIX, S. 224, TTK Yayınları, Ankara 1995.s. 75-119
- ORTAYLI, İlber, Osmanlı Toplumunda Aile, Timaş yay., İstanbul 2010.

ÖZTÜRK, Said, AskeriKassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil), OSAV Yay., İstanbul 1995.

SAYDAM, Abdullah, "Trabzon'da Halkın Kitap Sahibi Olma Düzeyi (1795-846)" MEB.S.70. Bahar / 2006.s.187-201

